زمانی داڕشتنی هەواڵ لە میدیاکاندا.. سەدیق سەعید ڕواندزی

لە هەرێمی کوردستاندا، لە ماوەی سی و چوار ساڵی ڕابردووی دەسەڵاتی کوردی، هیچ هەوڵێك نەدراوە بە یەکخستن و بەرجەستەکردنی زمانی فەرمی دەوڵەت، یاخود زمانێکی ستاندارد کە لە نووسین وداڕشتن، وەك زمانی هاوبەش و یەکگرتووی کوردی بەلایەنی کەمەوە لەو بەشەی کوردستان پەیڕەو بکرێت. لەو ڕوانگەیەوە دەبینین کە زمانی داڕشتن و نووسین لە دەزگا ڕاگەیاندنەکان و بڵاوکراوەکانی ئەمڕۆدا، زمانێکی یەك جۆر و یەك شێوە نییە. لە ڕاستیدا یەکخستنی زمان بە پلەی یەکەم ئەرکی حکومەتە کە لە ڕێگەی نێوەندە ئەکادیمییەکان و لە چوارچێوەی پلانی فەرهەنگی کاری لەسەربکات، یاخود چەندین ڕێنمایی و ڕاسپاردە بە مەبەستی یەکخستنی زمانی نووسین و دەربڕین لە ڕاگەیاندنەکاندا دەربکات، بەڵام کاتێ گرنگیدان بە زمان لە پلانی حکومەت نابێت، ئەوا بەرپرسیارێتییەکە دەکەوێتە ئەستۆی دەزگا ڕاگەیاندنەکان کە کار بۆ بە ستانداربوونی زمان بکەن.

مەرج نییە ڕێکخستنی زمان هەرتەنها بە بڕیاری سیاسی بێت، بەڵکو دەتوانرێت لە ڕێگەی نووسینەوە زمانی هاوبەش بێتە کایەوە. شکسپیری نووسەری گەورەی ئینگلیز و جیهان، لە ڕێی بەرهەمەکانییەوە ڕۆڵێکی هەرە گەورەی لە پێشخستن و بە ستانداربوونی زمانی ئینگلیزیدا بینی، یاخود زمانی فەرمی ئێستای فەرەنسا، لە بنەڕەتدا زمانێکی زۆر لۆکالی و بچووك بوو کە لە خوارووی پاریسەوە، لە ناوچەیەکی جوگرافی زۆربچووك بەکار دەهات، کەچی دواجار بووە زمانی فەرمی وڵات، بەڵام دەزگاکانی ئەمڕۆ و بگرە بەشێکی نووسەرانیش، بە هۆی نووسینەکانیانەوە ئەوەندەی تر زمانی کوردی پەرپووتترو وێرانتر دەکەن، بەو پێیەی کەمترین یاخود هیچ شارەزایەکیان لەسەر زمان و بونیادی ڕێزمان و داڕشتنی ڕستە نییە. ئەمە وێرای نەبوونی زانیاری لەسەرئاماژە و ماناکانی وشە، چونکە مەرج نییە ئەوەی نووسەربێت یاخود چەند کتێبێکی وەرگێڕابێت ئیدی شارەزایی لە هەموو کە لە بەرێکی زماندا هەبێت. لەو سۆنگەیەوە، لە دەزگاکانی ڕاگەیاندن، هەواڵ هەرتەنها داڕشتنی ڕستە و چەند دەربڕینێك نییە، بەڵکو

گەیاندنی ماناو پەیامە. کاتێ بە وردی سەرنج لە زمانی هەواڵ و داڕشتنی هەواڵیش دەدەین لە بەشێکی زۆری میدیاکاندا، ئەوکات درك بەوە دەکەین کە لە بەرامبەر چ وێرانکاریەکی زمانی کوردی داین.
بە داخەوە بەشێك لە کەناڵەکانی ڕاگەیاندن بە بێ لە بەرچاوگرتنی هیچ بنەمایەکی واتایی و زمانەوانی هەواڵ دادەڕێژن، بە بێ ئەوەی زانیاریی وردیان لە ڕووی ناوەڕۆکی هەواڵەکە و پەیوەندی هەواڵ بە ڕووداو، یان ژینگەی کۆمەڵایەتی و ژیارییەوە هەبێت. میدیاکانی ئێمە، زۆرجار هەڵەی هێندە زەق و نابابەتی و زمانەوانی دەکەن، کە ڕەنگە لە ڕووبەرە کۆمەڵایەتییەکەدا و لە نێو پەیوەندی میللی و جەماوەریدا، ئەم جۆرە هەڵانە نەکرێن. بۆ نموونە: دەیان جار گوێبیستی ئەوە بوومە کە ڕۆژنامەنووسێك لە میانەی ڕووماڵی خنکانی هاووڵاتییەکدا، گوتوویەتی:(خۆشبەختانە تەرمی ناوبراو دۆزرایەوە !) ئەم ڕۆژنامەنووسە، بە تێگەیشتنی خۆی بۆیە خۆشحاڵی دەردەبڕێت، چونکە دواجار تەرمەکە دۆزراوەتەوە، واتا ئەوەی لێرەدا بە خەیاڵی دادێت تەرمەکەیە، نەك ئەوەی مرۆڤێك لەو نێوەندەدا بە داخەوە مردووە و مردنیش ڕووداوێکە، پێویستی بە هاوسۆزیی مرۆیی، دڵتەنگی و هاوبەشی خەم و نیگەرانییەوە هەیە و نابێ مردنی خەڵکی ئاسایی ببێتە جێی دڵخۆشی مرۆڤ! یاخود دەنووسن:(تەرمی ناوبراو بە مردوویی دۆزرایەوە) تەرم خۆی ئاماژەی ئەوەیە کە مردووە، یەکێك بمرێت هەردەبێ تەرمەکەی بە بێ گیان مابێت، مەگەر کەسی زیندوو تەرمەکەی بە زیندووی لەوە دەکەوێت؟! یاخود دەپرسن (چۆن مامەڵە لە گەڵ گەرما دەکەی؟) ئەوانە وا دەزانن گەرما کاڵایە تا سەودا و مامەڵەی لەگەڵ بکرێت. لە ڕاستیدا گەرما شتێکی بەرجەستەیی نییە تا مامەڵەی لەگەڵ بکرێت ! مرۆڤ مامەڵە لەگەڵ گەرما ناکات، بەڵکو خۆی لێ دەپارێزی. ئەمە بەشێوەیەکی نا بەرجەستەیی بەرگەرما دەکەوین و هەستی پێ دەکەین، بۆیە دەبێ بپرسین چۆن خۆت لە گەرما دەپارێزی؟ مەگەر لە زستانیش ئەو پرسیارە ناکرێت چۆن خۆت لە سەرما دەپارێزی؟
تا ئێستاش زۆربەی هەرە زۆری دەزگا ڕاگەیاندنەکانی ئێمە، شوناسی کۆمەڵایەتی و پیشەیی چین و توێژەکان لە یەکتری جیا ناکەنەوە، دەنووسن:(چینی قوتابی، چینی مامۆستا، چینی ئافرەتان، چینی پارێزەران و پزیشکان) لە کاتێکدا لە بنەڕەتەوە کۆمەڵگە دوو چینی هەیە ئەوانیش (چینی پرۆلیتار و چینی سەرمایەدارن) و ئەوانی تر هەموویان توێژن، بۆیە دەبێ بگوترێ توێژی لاوان، خوێنکاران، مامۆستایان، پزیشکان. تەنانەت ئەو کەناڵەشی کە گوایا خۆی پێ یەکەمی بە ڕکابەرە، زۆرجار هەڵەی زمانەوانی و بابەتی وا دەکات، کە ڕاگەیاندنە زۆر لۆکال و ئاساییەکانیش نایکات! بۆ نموونە دەنووسن: (100دۆلاربەرانبەرئەوەندە دینارە) بەرانبەر چ مانایەکی

لە و ڕستەیە هەیە ؟ چەن سەد دۆلار، بەرانبەر ئەوەندە دینارەیە؟ ئایا هەردووکیان بەرانبەر یەکتری ڕادەگرین؟ بەراوردیان دەکەین؟ کێشی قەبارە و پێوانەیان دەکەین؟ بێگومان دراو بەهای هەیە، بۆیە دەبێ بنووسن: (بەهای سەدی دۆلاری ئەمریکی یەکسانە بە سەد هەزاردیناری عێراقی) چونکە پارە، نرخی کاڵاکان دیاری دەکات و خۆی نرخی نییە، بەڵکو بەهای ماددی هەیە . بەشێکی زۆر لە میدیاکان، تا ئێستاش پلەی سەربازی ئەفسەران لە یەکتری دەرناکەن. پلەی ئەفسەرەکە لیوایە، دەنووسن عەمید، عەمیدە دەنووسن عەقید، فەریقە دەنووسن فەریقی یەکەم ! سەیر لەوەدایە ئەم هەڵانە گەلێك جار لە کەناڵە ئاسمانییەکان دەکرێن، کە پەخشیان بە ملیۆنان مرۆقی دەرەوە دەڕوات ! کە ئەمەش لە ڕووی میدیا و زمانی کوردی بە گشتی خەوشێکی گەورەیە. ئەگەر نموونەی تر بێنمەوە، ئەوەندەن ڕەنگە بە وتارێك تەواو نەبن. بە داخەوە کارکردن لە ڕاگەیاندنەکان و پیشەی ڕۆژنامەنووسی بووە بە دیاردە. لە کاتێکدا دەبێ ڕۆژنامەنووس ئەنسکلۆپیدیا بێت، بە ئەوەی نەکەوێتە ئەو هەڵانەی لە سەرەوە ئاماژەمان پێداون. دەبێ ئەوەندە پاشخانێکی ڕۆشنبیری گەورەی هەبێت، کاتێ سەرنجی پلەی سەربازی ئەفسەرێك دەدات، بزانێت پلەکەی چییە؟ دەبێ نرخ و بە بەها لە یەکتری جیا بکاتەوە! بزانێت مامۆستا توێژە نێك چین ! ئەمەش ئەرکی دەزگا ڕاگەیاندنەکانە، کە کەسانێکی ڕۆشنبیر، زمانزان، پڕ زانیاریی لە میدیاکاندا بکەنە ڕۆژنامەنووس و پەیامنێر، بە ئەوەی لە کاتی ڕووماڵی هەواڵێك نەکەونە هەڵەوە و یان بای ئەوە ڕۆشنبیریی گشتیان هەبێت، بزانن هەواڵ و زمانی هەواڵ چۆن دەگەیەنرێت، ئەمە لەلایەك، لەلایەکی دیکەوە، گرنگە دەزگا ڕاگەیاندنەکان، زمانزانێکیان هەبێت و وەك فلتەری زمان و داڕشتن، هەواڵ و نووسینەکان، هەڵبسەنگێنێت و لە ڕووی واتاییەوە، لێکدانەوە بۆ داڕشتنی ڕستە و دەربڕینەکان بکات، بەو مانایەی هەر تەنها شێوەی زمانیان لە ڕووی ڕێزمانییەوە بەلاوە جێی مەبەست نەبێت، بەڵکو ناوەڕۆکەکەی چۆن ئاراستە دەکرێت، ئەوەیان گرنگە.

*ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ ژمارە (9485) لە 27/8/2025 بڵاوکراوەتەوە.